

א. מחאה נעשית בפני שנים, (9)

ואין צריך לומר להם "כתובו" שטר מחאה, מ-א אלא אף על פי שלא צוה אותם, הרי הם כותבים שטר בו הם מעידים שזה מחה בפניהם, כדי שיהיה לו לעדות בפני בית דין שאכן מחה. (1)

ואם לאו, ששינה את טענתו על המחזיק, וכגון שאמר בפעם הראשונה "פלוני גולנא הוא", ובשניה אמר "במשכנתא היא בידו", כי אז יש לו חזקה, וכאילו לא מחה כלל. (8)

אמר רבא אמר רב נחמן:

ערעורו שלש פעמים, והוחזק בדברי שקר".

1. ביאר הרשב"ם את הטעם שהוא משום ש"זכין לאדם שלא בפניו ושלא ברשותו" דמסתמא ניחא ליה.

והוסיף לבאר ב"נמוקי יוסף": "מחאה בפני שני עדים ואין צריך לצוות להם שיכתבו לו שטר מחאה זו לעדות שמיחה בתוך שלש שנים, דכתיבה זו זכות הוא לו וזכין [לאדם שלא בפניו], שכיון שמיחה בפניהם כמאן דאמר "כתובו" דמי, וכאילו עשאן שלוחים; וכתבו האחרונים ז"ל דצריך שיכתבו בלשון שליחות "פלוני העדנו על עצמו לכתוב עליו שמיחה", אבל כתבו "שמענו פלוני שמיחה", כי האי גוונא לאו עדות הוא, ו"מפיהם, ולא מפי כתבם" אמר רחמנא; ואך על גב דבעלמא ככל שטר בעינא צואת מקנה דומיא ד"ספר המקנה", היינו בדבר שבינו לחבירו, אבל במחאה ובמודעא [ש]אין הדבר תלוי אלא בו, די שיכתבו בלשון שליחות, וכדכתיבנא, כן כתב הרנב"ר ז"ל בחידושו".

ולשון רבינו יונה הוא: דכיון דזכותו היא, כמאן דאמר להו "כתובו" דמי, ולא קרי ביה "מפיהם ולא מפי כתבם", וגמרין לה מ"ספר המקנה", שכל מעשה שעושה בפני שנים חותמין בו כמצות בעל המעשה להיות השטר לראיה, כגון שטר מכר, וכן מחאה וכן מודעא, כיון שהמוחה והמוטר מודעא בעלי המעשה [הם], כותבין בשליחותם להיות בידם לראיה ולזכות, ועדי קדושין כותבין ונותנין לאיש להיות בידו לראיה על קנין שיש לו על האשה; אבל אם ראו

8. פירש הרשב"ם טעמו של דבר: "כיון ששינה בטענתו אינה מחאה ונתקימה החזקה ביד המחזיק; והוא הדין למוחה (ג) [צ"ל שתי] מחאות בתוך שלש שנים ... [כלומר, הגמרא מדברת באופן ששינה את מחאתו בסוף כל שלש, והרשב"ם מוסיף שהוא הדין אם שינה טענתו בתוך שלש השנים הראשונות], דכיון דמיחה מחאה אחרת בשנה שניה שמכחשת מחאה של שנה ראשונה, מודה הוא, דההיא מחאה שלא כדיון הוה, והודאת בעל דין כמאה עדים דמי, ובטלה לה ההיא מחאה קמייתא, וכל שכן [שבטלה] זו שניה, דהוחזק כפרן, וכמי שלא מיחה בתוך שלש כלל, דמי".

והרא"ש כתב בטעם דין הגמרא "הרי הודה שמחאה ראשונה היתה שקר, וחזקת שלש שנים הראשונות היה חזקתו בלא מחאה" והוסיף: ופירש רשב"ם, הוא הדין אם מיחה שתי מחאות בתוך שלש שנים המכחישות זו את זו דלא הוי מחאה, ולא נהירא לי, דאין אדם מוחזק כפרן אלא על פי עדים, אבל אם טוען שתי טענות לפני בית דין המכחישות זו את זו, לא נתבטלו אותן טענות, אלא בוחר איזה מהן שירצה, ויכול הוא לומר "טעיתי במחאה ראשונה".

9. כתב רבינו יונה: בא לפסוק כדברי האומר דמחאה שלא בפניו נמי בפני שנים סגיא; אך ראה בלשון הרשב"ם מ א ד"ה קנין, שכתב "ומשום דגבי קיום שטרות אמר שלשה, הוצרך

ב. מי שאונסים אותו למכור או לתת דבר שאינו חפץ למוכרו ולתתו במתנה, הרי זה מוסר מודעא בפני עדים ואומר "דעו לכם, שמכירה זו או מתנה זו של שדה זו שאני רוצה לעשות לפלוני, שלא ברצון נפשי אעשה, כי הוא אונסני ומכריחני בעל כרחי, ולא יהא ממש באותו שטר שאעשה, והיום או למחר אתבע את הקונה או המקבל לדין, ואגרע את כח שטר המכירה או המתנה שיהא בידו על ידי מודעא זו שאני מוסר

בפניכם" — (2)

ומודעא זו בפני שנים עדים היא נאמרת, ואין צריך לומר להם "כתובו", אלא מעצמם כותבים הם שטר על מודעא זו, ומוסרים בידו. (3)

ג. הודאה שמודה אדם לחובתו בפני שנים, (4) וצריך לומר להם "כתובו", ואם לא צויה אותם לכתוב, לא יכתבו מעצמם שטר

העדים באחד שאכל חלב או נבילה אין מעידין עליו בכתב דרשנין "מפיהם, ולא מפי כתבם"; ובהמשך הדברים [מ א ד"ה מודעא] כתב "כללא דמילתא: כל מילתא דזכותא דיליה היא, כגון מחאה ומודעה, אף על גב דלא אמר "כתובו" כותבין ונותנין לו, וכל מאי דלית ליה זכותא מיניה, לא כתבי עד דמימליך ביה, בר מקנין".

אך בתוספות נתקשו למה מועיל שטר זה, כי מאחר שלא נעשה מדעת המתחייב היינו המחזיק אין זה "שטר", ואילו בתורת "עדות" הרי קיימא לן "מפיהם [של עדים] ולא מפי כתבם"!?

וכתבו לבאר בשני אופנים:

א. תקנת חכמים היא שיהא חשוב עדות כדי לבטל החזקה בעדות כל דהו, בדבבר מועט מבטלים החזקה, דהא אפילו יתברר לנו שלא שמע המחזיק מחאה מהני לבטל החזקה.

ב. לפי שיטת רבינו תם שעדות כתובה אף היא עדות, ולא אמרו "מפיהם ולא מפי כתבם", אלא למעט את מי שאינו יכול להגיד עדות אלא מפי כתבו וכאלם.

ועוד כתבו התוספות שלא היתה צריכה הגמרא לחדש שאין צריך לומר "כתובו", שהרי זכותו היא, ועיקר החידוש הוא: אף על פי שכתבו בלשון "פלוני צויה לנו לכתוב" שפיר דמי, דמסתמא לפיכך מחה או מסר מודעה

בפניהם כדי שיכתבו.

2. א. כתב הרשב"ם: ודוקא קודם כתיבת השטר מועילה מסירת המודעא כדי לבטל את המכירה, אבל לאחר כתיבת השטר אין המודעא שוה כלום, שאם לא כן, בכל השטרות שבעולם כשיתחרט אחר שנעשו ונמסרו בכשרות, יבוא לפוסלם.

3. א. כתב הרשב"ם: כללו של דבר, כל דבר שזכות הוא לו, אין העדים צריכים ליטול הימנו רשות; ומה שלא כלל רבא את המחאה המודעא והקנין כאחד, הוא משום שרבא הרי אמר דינים אלו בשם רב נחמן, ולא שמע אותם ממנו ביום אחד, אלא כל שמועה שמע בפני עצמה, ורבא הוא שחיברם כאחד לפי הסדר ששמע אותם מרב נחמן.

ב. עוד כתב הרשב"ם, דהיינו מה דכתבינן "ביטול מודעי" בשטרי מכירה ומתנה, שמעתה לא תועיל המודעא לבטלם, ראה שם הוכחתו.

ג. והתוספות כתבו לפי שיטתם גבי מחאה שלכן אפשר לכתוב שלא מדעת המתחייב דהוא משום תקנת חכמים, ביארו כן גם גבי מודעה שהיא תקנת חכמים להציל אנוס מיד אונסו.

4. כתב הרשב"א: לאו למימרא, דבעינן שנים

ה. וקיום שטרות בשלשה, מי שיש לו שטר על חבירו, וחושש הוא שמא לכשיבוא לתבוע בשטר זה יטען הלוח שמזוייף הוא, ויצטרך לקיים את השטר על ידי העדים

על ההודאה שהודה בפניהם.⁽⁵⁾
ד. קנין סודר שנעשה לקיים כל דבר הקנאה, נעשה בפני שנים,⁽⁶⁾ ואינו צריך לומר להם "כתובו".⁽⁷⁾

בשטר שיש בו עדים. [אריכות לשונו של הרשב"ם צריכה ביאור, שהרי בכמה מקומות אמרו, שעל מלוה בשטר אינו יכול לומר פרעתי, ולמה הוצרך לחדש ולהוכיח כן מ"כתב ידו"?!].
והרשב"א פירש: משום דניחא ליה דלא תיהוי בשטר, כדי שיוכל לומר "פרעתי [על חוב] או "החזרתי" [בהודאת פקדון]; ועוד, שלא ישתעבדו נכסיו לטרוף מן הלקוחות; ואי נמי, פעמים שיכתבו לו שלא מדעתו, וכשיפרע הוא לא ידע לבקש שיחזיר לו שטרו, ויחזור ויגבה בו; ודוקא בהודאת מטלטלין, אבל בהודאת קרקע אין צריך לומר "כתובו", דמאי איכפת ליה, וכדאיתא בפרק זה בורר.

ממש הא בפני אחד לא, דהא קיימא לן כרבי יהושע בן קרחה [ראה סנהדרין כט ב ולעיל לב א] דאמר: דלא בעינן שיראו שניהם כאחד, אלא אפילו הודאה אחר הודאה מצטרפין, אלא משום דאמרינן דמחאה ומודעא כל שאמר בפני שנים אין צריך לומר "כתובו", [לכן] אמר דבהודאה אף על פי שהודה בפני שנים צריך לומר "כתובו", והוא הדין להודאה בפני אחד שהמעשה מתקיים, ואפילו היה בפני שלשה או ארבעה צריך לומר "כתובו"; ועוד [לכן] נקט בפני שנים] משום דפעמים שאם הודה בפני שלשה אין צריך לומר כתובו וכו'; [וראה ברשב"ם בד"ה קנין].

6. ביארו התוספות, שהקנין חל אף בלי שני עדים, ולא נצרכו השנים אלא לעדות; וכן מבואר ברשב"ם שכתב בד"ה קנין "ומשום דגבי קיום שטרות אמר שלשה, הוצרך לפרש בכל הני דדי בשנים", והרשב"א הביא כדברי התוספות מהר"ח והרי"ף, אך מדברי הראב"ד בשם גאון הביא: שאין קנין מתקיים אלא בשנים, ואפילו בפני עד אחד ואמר לו "אתה עדי", ואמר עוד, דפעמים מתקיים אפילו בלא עדים ופעמים בעינן שנים, כיצד: אם שלף נעלו ונתן לרעהו שהוא קנין המפורש בכתוב, מהנה אפילו בינו לבין חבירו, אבל בקנין סודר אי ליכא תרי מחזי להו כתוכא, והובאו דברי הראב"ד בשיטה מקובצת ביתר ביאור, ראה שם; וראה עוד מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בזה בהלכות מכירה ה ט.

ועיקר דין זה שכתב הרשב"א דהודאה בפני אחד הודאה היא, כן היא שיטת הרבה ראשונים כמובא בדברי הרב המגיה על הרשב"א הנדמ"ח, ואולם דבעל המאור [סנהדרין ז ב] שאין הודאה בפני אחד חשובה הודאה, והביא ראייה מסוגייתנו, ומה שהביאו ראייה מהודאה אחר הודאה הרי יש לדחות שהעיד על כל אחד על הודאה שהיתה בפני שנים; והאריך בדיון זה הש"ך בסימן פא סקכ"ב.

7. ומתבאר הטעם בהמשך הסוגיא למה אינו צריך לומר "כתובו" ואף שחוב הוא לו.

5. כתב הרשב"ם: אבל שלא ברשות לוח אין כותבין, דחוב הוא לו, וכיון שעל הלוח לכתוב והוא לא ציוה, איכא למימר דלא ניחא ליה לעשות את החוב שוא חייב — למלוה בשטר, שהרי עד עכשיו היה החוב מלוה על פה, והיה נאמן לומר לאחר זמן "פרעתי" ואף שהודה בפני עדים, ואם יהיה ביד המלוה שטר, שוב לא יהא נאמן לומר "פרעתי", שהרי אפילו על כתב ידו של לוח אינו נאמן לומר "פרעתי", כל שכן

דומים לדיינים שמוציאים ממון מזה ונותנים לזה, (10) ומטעם זה אמר רב נחמן שאין צריך לומר להם "כתובו" אף על פי שכתובת הקנין היא חובתו של המקנה וליפות זכותו של קונה, ומשום שכל מעשה בית דין נכתב על ידם, שכח בית דין יפה והפקירן הפקר לכתוב כל הנעשה בפניהם –

אם כן ליבעי תלתא [יהיה צריך שלשה כשאר בית דין]!?

ואי לא כ"מעשה בית דין" דמי, ולכן די בשני עדים, אם כן אמאי אינו צריך לומר להם "כתובו", והרי הקנין חוב הוא לו!?

בתר דבעי רבא הדר פשטא, כלומר: אחר שנתקשה בדבר נתיישבו לו דברי רב נחמן:

לעולם לאו כמעשה בית דין דמי, ולכן אין צריך שיהיה בפני שלשה, והכא טעמא מאי דאינו צריך לומר להם "כתובו", משום

החתומים בו שיעידו על אמיתות חתימתם, ורואה הוא שעדיו יוצאים למדינת הים, ולא יוכל למוצאם כשיזדקק להם; הרי זה מביא את העדים קודם שיסעו, והם מעידים על אמיתות חתימתם בפני שלשה דיינים, והדיינים חותמים בתחתית השטר שהשטר נתקיים בפניהם [והוא נקרא: "הנפק" או "אשרתא דדייני"]⁽⁸⁾.

ופימן יהא בידך לאמור לעיל: ממה"ק⁽⁹⁾ [מחאה, מודעא, הוראה, קנין וקיום]:

אמר רבא: אי קשיא לי איזה דין מכלל דינים אלו שאמר רב נחמן, הא – קנין בפני שנים ואינו צריך לומר כתובו – הוא דקשיא לי!

האי כתיבה שכותבים העדים על הקנין – שהוא חובתו של מקנה – היכי דמי, כלומר: ממה נפשך יקשה?

אי כ"מעשה בית דין" דמי, ומשום שהם

שהעידו על חתימת ידן לפני בית דין, והכשירו בית דין את השטר, ועכשיו חותמין בית דין שהשטר כשר הוא, ודומה לפסק דין⁽¹⁰⁾.

9. מסתבר שהגירסא הנכונה היא: ממה"ק.

10. לשון הרשב"ם הוא "אי כמעשה בית דין דמי ומשום דדומה לדין של דיינין שמוציאים מזה ונותנין לזה, ואף עדי קנין, על ידי עדותן שרואין בקנין יוצא ממון זה בשעת הקנין מיד המקנה ליד הקונה, ומשום דדמי למעשה בית דין קאמר רב נחמן אין צריך לומר כתובו".

ורבינו יונה כתב "נראה לי פירושא דהאי מילתא הכי, היאך קנין אי כמעשה בית דין דמו, וכשמקנין בפני עדים כמאן דאמר להו הוו עלי דיני הוי דכל עיקר קנין בא לגמור הדבר ולחזקו

8. הרשב"ם כאן כתב את נוסח ה"הנפק" והוא "במותב תלתא כחדא הוינא, ונפק שטרא דא קדמנא, ואתו פלוני ופלוני ואסהידו אחתימת ידיהו, ואישרנהו וקיימנהו כדחזי", [במושב שלשה היינו כאחד, ובא שטר זה לפנינו, ובא פלוני ופלוני והעידו על חתימת ידיהם, ושרנו וקיימנו את השטר כראוי]; וחותרין על ההנפק שלשת הדיינים.

עוד ביאר הרשב"ם, שאפילו למאן דאמר "שנים שדנו דיניהם דין, אלא שנקראו בית דין חצוף", מכל מקום לקיום השטר צריך שלשה "דאם כן מה יש בין הנפק לשטר שלמעלה הימנו, כאן חתומים שנים וכאן חתומים שנים, ודומה לשני עדים שמעידים ששמעו מפי עדים שלמעלה שהשטר כשר, ועד מפי עד פסול, אבל כשהן שלשה והם בית דין, זו עדות גמורה

אמרי נהרדעי: כל מודעא

דלא כתיב בה [מודעה שאין כתוב בה] "אנן ב-מ
ידעינן ביה באונסא דפלניא [יודעים אנו
איזה אונס יש לו ואונס גמור הוא]", אלא
שכתבו העדים: פלוני אמר להם שהוא אנוס,
לאו מודעא היא, ואינה מועילה לבטל.

ומקשינן עלה: מודעא דמאי [במודעה הבאה
לבטל את מה אנו עוסקים]?!

אי מודעא דניטא ודמתנתא, שהוא מוסר
מודעא לבטל את הגט או את המתנה שהוא
עומד ליתן —

אם כן למה לי שידעו העדים באונסו, והרי
מסירת המודעא גלויי מילתא בעלמא היא?!
כלומר: די לנו במה שהוא מגלה דעתו
שהוא אנוס, כי הרי הרבה בני אדם יוכלו
לידע שהוא אנוס, כי אם אינו אנוס בזה
ומרצונו הוא נותנם, כי אז למה מבטלו. (1)

דסתם קנין לכתובה עומד, כלומר: סתם קנין
מסכים המקנה שיכתובהו. (11)

כאן שבה הגמרא לדין מודעא: רבה ורב
יוסף דאמרי תרוייהו:

לא כתבינן מודעא, אלא אמאן דלא ציית
דינא, [אין כותבים מודעא אלא כשהאונס
הוא אדם שאינו שומע לדין תורה], אבל אם
אותו אדם שעליו מספר המוכר שהוא אנוס,
הוא אדם השומע לבית הדין, אין לכתוב
מודעא, ומשום שאומרים אנו לו "אינך
אנוס! כי אם אנוס אתה, למה אינך תובעו
לבית דין".

ואילו אביי ורבא דאמרי תרוייהו:

כותבים מודעא אפילו עלי ועליך שאנו
אנשים הנשמעים לדין תורה; כי פעמים
שבית הדין אינו מצוי לתובעו לדין.

רצון גמור למכור כדי להשיג מעות מכל מקום
מוסר הוא מודעה, כי בדעתו לכשיהיה לו מעות
להוציא את המודעה ולבטל טת המכירה, מה
שאינן שייך לומר כן בגט ובמתנה, שאם בשעתו
יש לו רצון גמור ליתנם לא היה מוסר מודעה
לבטלם, אלא ודאי אין לו רצון ליתנם ומשום
אונס הוא נותנם.

והוסיף עוד הרשב"ם: "ודוקא מודעה שיש
בה אונס [כלומר, אף בגט המודעה מועילה
משום שאנו מבינים שהיה כאן אונס, וכפי
שנתבאר], אבל בלא אונס, אי טעין ואמר "גט
שעשה לא יהא גט", אין זה ביטול, דכיון דלא
נאנס כלל, אנן סהדי דגמר בלבו בששת מעשה
לעשותו גט גמור, ולא מהני ביה ביטול דקודם
כתיבה, אלא אם כן ביטלו אחר כתיבה".

וב"חידושי רבי שמעון" סימן כז כתב: יש

[אם כן] ליבעי שלשה, דסתם שנים לאו בית דין
ינהו אפילו למאן דאמר שנים שדנו דיניהם
דין".

11. כתב הרשב"ם בטעם הדבר: דכיון דמקנה
ליה בסודר בפני עדים, וממהר להקנותו מיד,
ואינו מדחהו עד שילך וימשוך במטלטלין, או
ילך ויחזיק בקרקעות, אם כן מתכוין הוא
להקנותו בעין יפה ומסתמא רוצה שיכתבו
ללוקח.

1. הוסיף הרשב"ם לבאר: בשלמא כשהוא
מוסר מודעה על מקח שהוא מקבל מעות
בתמורת המכירה, יש לומר כיון שכל מה שהוא
מוכר הרי אינו אלא משום שנוזק הוא ברגע זה
למעות, אי לכן, אם כי בשעת המכירה יש לו